

БРАНИТЕЛИТЕ И БРАНИТЕЛКИТЕ
НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА
НА ЗАПАДНИОТ БАЛКАН

ИЗВЕШТАЈ

Бранителите и бранителките
на човековите права
на Западниот Балкан

Северна Македонија

ИМПРЕСУМ

Издавач

Civil Rights Defenders

За издавачот

Горан Милетик

Директор за Европа

Автор

Биљана Котевска и Исмаил Камбери

Превод

Светлана Спасовска

Дизајн

Марко Ковачевски

Печат

Zeppelin

Тираж

50

Оваа публикација е резултат на истражувачкиот проект кој Институтот за европска политика - Скопје го спроведе за Civil Rights Defenders

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Правната рамка и придружните механизми за релевантност на работата на бранителите и бранителките на човековите права се воспоставени, но сè уште постојат значителни предизвици во однос на спроведувањето на законите. БЧП известија за недостаток на свест кај државните институции за концептот на човековите права, недостаток на капацитети за спроведување на законите во однос на релевантните протоколи за справување со чувствителни ситуации и недостаток на сензибилитет за БЧП, нивната работа и нивните целни групи. Поимот бранител на човековите права не постои во националното законодавство. Не постои ниту посебен механизам за нивна заштита. БЧП, исто така, известуваат за ограничувања во остварувањето на слободата на собирање, правото на протест, слободата на пристап до информации и слободата на мислење и изразување.

Сериозноста на говорот на омраза и злосторствата од омраза не е широко признаена од правосудните институции и полицијата. На институциите им недостасува систем на следење на говорот на омраза на социјалните медиуми, што има за своја последица несакционирање на голем дел од говорот на омраза. Смртните закани и другите закани не се процесуираат на соодветен начин, а БЧП се оставени да се грижат за себе во овие ситуации. Некои од нив пријавија дека се под заштита од меѓународните организации заради тоа што се во опасност нивните животи.

БЧП пријавија физички напади и напади врз нивниот приватен имот. Во неколку наврати, Центарот за поддршка на ЛГБТИ заедницата во Скопје беше оштетен, а една од канцелариите на БЧП ограбена. Дури и по неколку години, напаѓачите на Центарот за поддршка на ЛГБТИ заедницата во Скопје сè уште не се идентификувани.

Бранителките на човековите права пријавија бројни случаи на сексуално вознемирување и закани со сексуално насилство и силување. Бранителките кои се лезбејки се соочија со потешкотии во остварувањето на нивната слобода на собирање. Тие се соочуваат со физички напади за време на одржувањето на феминистички настани. Релевантните институции не пристапуваат кон сериозно разгледување на кривичните дела против жените и во потполност го занемаруваат феноменот на феминизид. Бранителките на човековите права, исто така, се соочуваат и со потешкотии во врска со породилното отсуство. Општествената перцепција на родовите улоги во некои прилики ја девалвира работата на бранителките на човековите права.

Сите горенаведени потешкотии се дополнително нагласени со недоследното владеење на правото. Ова влијае на секој поединечен бранител на човековите права и на нивната работа од областа на човековите права општо земено. Поради ова, предлагаме низа препораки кои ги упатуваме до националните власти, медиумите, БЧП и меѓународната заедница.

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

1. ВОВЕД

Работата на бранителите и бранителките на човековите права (БЧП) е несомнено предизвикувачка, тешка и чувствителна насака низ светот. Меѓутоа, во земја во развој како што е Северна Македонија, која доживеа големи социо-економски предизвици, етнички тензии, абилизам (дискриминација на лицата со посебни потреби), патријархално и хетеронормативно опкружување и која мина низ трансформација од еден систем на државно уредување во друг, овие предизвици се бројни.

Во овој извештај се претставени некои од овие предизвици и се предлагаат соодветни решенија. Овде се разгледуваат прашањата со кои се соочуваат мажите и жените - бранители на човековите права при извршувањето на својата работа во Северна Македонија. За таа цел, спроведоме шеснаесет полуструктурирани интервјуа со БЧП¹ кои се активни во областа на родовата еднаквост, еколошките прашања, правата на Ромите, прашањата поврзани со заедницата на лезбејките, геј лицата, бисексуалците, транссексуалците, интерсексуалните лица и квир (queer) лицата (LGBTI+), заштитата на податоци, слободата на говор и бесплатната правна помош, а во истите вклучивме и новинари. Ги анализиравме правните и политичките документи кои се значајни за БЧП и консултиравме дополнителна литература (како што се сивата литература, медиумите и телата за човекови права на ООН).

Наодите од истражувањето се организирани во три категории: Правна рамка, Прекршувања и ограничувања на граѓанските и политичките права на БЧП и Напади, вознемирување и ограничување на БЧП. Презентираните случаи на прекршувања се ограничени на опсегот на спроведените интервјуа и не претставуваат целосен каталог на прекршувања во земјата. Пред да преминеме на оваа дискусија, ви претставуваме неколку важни поенти за општиот контекст. Меѓу наодите, читателот ќе забележи дека многу од сериозните кршења на правата и слободите на БЧП се случиле пред мај 2017 година, т.е. пред промената на власта и во контекст на заробувањето на државата. Сепак, тие се забележани овде, бидејќи обврските за заштита на човекови права беа, се и ќе останат и во иднина обврска на државата. Оттаму, треба да ги идентификуваме и анализираме прекршувањата на правата и слободите на БЧП кои се случиле како резултат на дејствувањето или отсуството на дејствување од страна на државата, со цел да се утврдат јазовите во законодавството и практиките. Ова може да придонесе за спречување на идните прекршувања, но исто така може да ни помогне да се справиме со последиците од заробувањето на државата, што е значајно за работата на БЧП.

2. ОПШТИ ПРАШАЊА ВО ВРСКА СО КОНТЕКСТОТ

„... добар дел од луѓето кои работат во институциите не можат ни да го разберат концептот на човековите права. Тие воопшто не разбираат што прават, а во земја со толку големи социјални разлики, толку длабока сиромаштија и длабоко вкоренета корупција, не можеме ни да очекуваме дека ќе се разгледува темата на човековите права. 70% од населението се бори за храна, луѓето се гладни, и далеку се од промислување за слободата на медиумите и човековите права. Едноставно, климата не е таква. И таквата состојба придонесува да не можеме да најдеме сојузници меѓу граѓаните кои би биле поделотворни и подобри во промовирањето на човековите права“².

БЧП во Северна Македонија се соочуваат со големи предизвици поврзани со остварувањето на нивните граѓански и политички права. Оние кои ги интервјуираме пријавија дека се соочиле со вознемирување, напади, закани и други форми на притисок поврзани со нивната работа на заштитата на човековите права. БЧП во Северна Македонија се соочуваат со големи предизвици поврзани со остварувањето на нивните граѓански и политички права. Оние кои ги интервјуираме пријавија дека се соочиле со вознемирување, напади, закани и други форми на притисок поврзани со нивната работа на заштитата на човековите права. Или тие лично добиле закани, или закани им биле упатени на нивните семејства или блиски пријатели. Работењето во небезбедно и непредвидливо опкружување во голема мерка влијае на нивниот личен живот и животот на нивните семејства, а тоа пак влијае на нивната работа и мотивација да продолжат со својата работа. Општите проблеми во земјата со владеењето на правото негативно влијаат и врз БЧП, особено преку ниските капацитети кои ги покажаа институциите во областа на правосудството и спроведувањето на законите.

Кога станува збор за работата на заштитата на човековите права, опкружувањето е полно со предизвици, и општо земено, не се покажува доволно разбирање за работата на БЧП. Имено, некои од БЧП постојано се соочуваат со говор на омраза и дискредитирање на социјалните медиуми – сето ова го достигна својот врв во периодот 2016-2017 година. Во тоа време, тогашната владејачка партија започна т.н. процес на „десорнизација“³, којшто, меѓу другото, беше насочен кон БЧП, ескалирајќи во ситуации опасни по живот. Погребни венци беа испраќани до новинарите, луѓето беа предмет на напади на јавни места, а вонредните

¹ Во однос на родовата структура, нашите испитаници бројеа девет жени, пет мажи, едно небинарно лице и едно трансродово лице.

² Интервју бр. 4, претставник на медиумите, 20.08.2019.

³ Гласот на Америка, „Десорнизација“, или судир со невладинот сектор? (26 јануари 2017 година) <<https://mk.voanews.com/a/macedonia-politics/3694205.html>> пристапено на 4 октомври 2019 година

финансиски контроли во голем обем беа некои од начините за вршење притисок.

Во февруари 2015 година, лидерот на (тогашната) опозиција откри дека околу 20.000 граѓани биле нелегално прислушувани, вклучувајќи околу 100 новинари и активисти⁴. Скандалот со прислушувањето е еден од најголемите скандали и кршење на човековите права во историјата на земјата од 1991 година. Ова беше делумно искрата која ги распламти најголемите протести за човекови права и владеење на правото во земјата, кои избувнаа во 2015 година под паролата „Протестирам“ (Eng. I protest), а во 2016 година повод за „Шарената револуција“ (Eng. Colourful revolution).

По изборот на новата Влада во мај 2017⁵ година, работното опкружување за БЧП малку се подобри. Но, тие сè уште се соочуваат со проблеми заради системски слабости и недостатоци при спроведувањето на законите. Пријавите на БЧП за закани и напади не се земаат предвид, истрагите не се темелни, а говорот на омраза на социјалните медиуми не се санкционира согласно закон. Бранителките на човековите права се соочуваат со навреди од сексуална природа, закани и потешкотии за време и по бременоста, вкоренети во несоодветните закони, несензибилизирани работодавачи и многу други облици на воспоставениот патријархат.

- Пред мај 2017 година, за време на владеењето на Груевски и „суспендирањето на демократијата“⁶, исто како и на други места во светот⁷, започна експанзијата на невладини организации диригирани одвластитерака подрака сораѓањето и зајакнувањето на еднорелигиозно конзервативно движење. Како и во другите места во светот, таквите организации ги имаат следните карактеристики: добро се организирани, имитираат го јазикот и методите на БЧП и особено на невладините организации кои работат во областа на човековите права и поврзани се со глобални верски фондации или здруженија⁸. Работната група на ООН за борба против дискриминација на жените и девојчињата⁹ предупреди за опасностите од ова движење, особено во врска со родовата еднаквост и правата на жените¹⁰. На национално ниво, силата на ова движење се демонстрираше во вид на поддршка на владината агенда за ограничување на правото на абортус и ретрадиционализација на родовите односи. Сепак, иако оваа агенда засега не може да продри во политиките на новата влада, таа се одржува меѓу верските конзервативни актери. Ова беше видливо на Парадата против гордоста, организирана од „Сојузот за живот“ (Eng. Union for Life) - претставен како „неформално здружение на невладини организации, неформални групи кои работат кон зачувување на традиционалното семејство и бракот“¹¹. Така, таа останува важен контекстуален проблем за родовата еднаквост.

Во интервјуата со БЧП, се појавија и дополнителни проблеми надвор од двете главни рамки на кои се фокусиравме (конкретно, прекршувањата и ограничувањата на граѓанските и политичките права и нападите, вознемирувањето и ограничувањата на БЧП). Овие проблеми се однесуваат на општиот контекст и вклучуваат: прашања од социјално осигурување, механизми за консултации (вклучително и слободен пристап до информации) и многу ограничени ресурси. Овде повторно ќе се навратиме на овие прашања.

Прво, според нашите испитаници, контекстот е обележан од социјална несигурност. Иако ова е проблем за многу граѓани во земјата, она што е особена одлика на БЧП е тоа што многу од нив работат на договори на определено време или хонорарно, без пензиско и здравствено осигурување¹². Тоа што работат на договори на определено време негативно влијае на нивниот кредитен рејтинг, што пак ги намалува нивните шанси да аплицираат за долгорочни кредити. Со текот на времето, ова влијае на нивниот квалитет на живот затоа што тие не можат да аплицираат, на пример, за станбени кредити. Сепак, договорите на определено време имаат непропорционално поголемо негативно влијание врз жените. Имено, оние бранителки на човековите права кои работат на договори на определено време не можат да користат платено породилно отсуство бидејќи нивните трошоци за здравствено и пензиско осигурување не се покриени¹³.

Друг проблем на кој укажаа некои од интервјуираните БЧП е тоа што понекогаш институциите воопшто не ги разгледуваат системските предлози и препораки кои доаѓаат од БЧП или тоа го прават на премногу

лична основа¹⁴. Недостатокот на капацитети на институциите и недостатокот на политичка волја придонесуваат за ваквата ситуација, но главниот проблем е недостатокот на формални правила за консултации¹⁵. Пријавени беа и дополнителни бариери во врска со слободниот пристап до информации¹⁶. Според законот¹⁷, информациите треба да бидат дадени во рок од 30 дена од барањето. Оваа временска рамка беше разумна за институциите, но беше оптоварувачка за БЧП, особено затоа што во пракса мнозинството институции ги доставуваа информациите на самиот крај на зададениот рок. Иако ова значи дека во повеќето случаи институциите го испочитувале рокот, за новинарите тоа претставуваше ненавремен пристап до информации, со што информациите стануваа застарени и бескорисни.

Во меѓувреме, донесен е нов Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер¹⁸, како одговор на критиките на граѓанското општество, кој ќе стапи во сила на 1 декември 2019 година. Според овој закон, временската рамка од 30 дена за доставување на информации до барателот беше заменета со временска рамка од 20 дена. Новиот закон предвидува Комисијата за заштита на правото на слободен пристап до информации од јавен карактер да се трансформира во Агенција за заштита на правото на слободен пристап до информации од јавен карактер.

БЧП, исто така, пријавуваат дека понекогаш институциите (намерно или ненамерно) ја занемаруваат суштината на бараната информација и избираат да обезбедат информации кои се поврзани, но не во суштинска смисла, со бараните информации, а понекогаш тие и воопшто не ги доставуваат бараните информации. Еден таков пример е Канцеларијата на јавниот обвинител за гонење кривични дела кои се поврзани и кои произлегуваат од содржината на нелегално пресретнатата комуникација. Кога од оваа институција беше побарана информација за еден од безбедносните протоколи кои ги користат, тие одбија да одговорат¹⁹. Неодамна, во медиумите се појавија наводни информации дека вработените во институцијата не го почитувале истиот протокол за безбедност за кој претходно биле побарани информации²⁰.

БЧП, исто така, се соочуваат со потешкотии во областа на работничките права. Имено, многу вработени во невладиниот сектор работат прекувременно, без регулирано право на родителско отсуство, честопати дури работејќи и за време на отсуство, одмор и викенди, како и дома по завршувањето на редовното работно време. Не постои јасна разлика помеѓу нивното лично и професионално време, што е неопходно не само за нивната животна благосостојба, туку и за успешност на нивното работење. „Системите финансирани од донатори се капиталистички и малку се земаат предвид поединците и благосостојбата на вработените. „Климата“ во јавниот сектор е подобра, а во приватниот сектор е многу полоша.“²¹

Конечно, имаат критичен став и во врска со своето сопствено работење. Тие укажаа и на проблемите на кои наидуваат при работењето како резултат на фактот што јавноста не е свесна што точно тие работат²². Исто така, немаат доволно блиска комуникација со граѓаните при спроведувањето на своите активности²³. Во однос на покриеноста на нивните активности од страна на медиумите, испитаниците во најголем дел се фокусираа на состојбата пред јуни 2017 година, кога медиумите ја прикажувале работата на невладините организации во негативно светло, а самата влада ги претставувала невладините организации како непријатели кои само ја критикуваат нејзината работа²⁴.

3. ПРАВНА РАМКА

Северна Македонија е потписничка на сите меѓународни документи кои се значајни за БЧП. Имено, земјата ја има ратификувано Универзалната декларација за човековите права, Меѓународната конвенција за елиминација на сите облици на расна дискриминација²⁵, Меѓународниот пакт за граѓански и политички права²⁶, Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права²⁷ и неговиот факултативен протокол²⁸, Конвенцијата за елиминација на сите облици на дискриминација врз жените²⁹ и

4 Организација за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ), «Прв преоден извештај за активностите и случаите во надлежност на Специјалното јавно обвинителство» (2018) <<https://www.osce.org/mk/mission-до-скопје/391763?преземете=точно>> пристапено на 30 октомври 2019 година
5 Собрание на Република Македонија, «Седница бр. 2 на Собранието на Република Македонија» (31.05.2017) <<https://www.sobranie.mk/sessiondetails.nsrpx?sessionDetailsId=59679564-147b-4f50-b8fa-570e972be26d&datum=31.5.2017>> пристапено на 4 октомври 2019 година
6 Ана Мишковска Кајевска, 'Suspending Democracy, Harming Gender Equality' in Mieke Verloo (ed), Varieties of opposition to gender equality in Europe (Routledge, Taylor & Francis Group 2018).
7 Christina Wassholm, 'Suffocating the Movement - Shrinking Space for Women's Rights' (Kvinna till Kvinna 2018) 18.
8 Овој глобален тренд многу се дискутираше, вклучително и од гледна точка на Југоисточна Европа. Види, на пример: David Paternotte and Roman Kuhar, 'The Anti-Gender Movement in Comparative Perspective' in Roman Kuhar and David Paternotte (eds), Anti-gender Campaigns in Europe: Mobilizing Against Equality (Rowman & Littlefield International 2017); Mieke Verloo (ed), Varieties of Opposition to Gender Equality in Europe (Routledge, Taylor & Francis Group 2018).
9 Поранешна работна група на ООН за прашањето на дискриминација врз жените во законите и во пракса
10 Работна група на ООН за прашањето на дискриминација врз жените во законите и во пракса, 'Извештај на работната група за прашањето на дискриминација врз жените во законите и во пракса' (2018).
11 Радио Слободна Европа, 'Контра-парада на гордоста во Скопје' (29 јуни 2019) <<https://www.slobodnaevropa.mk/a/30027252.html>> пристапено на 4 октомври 2019 година.
12 Законот за здравствено осигурување на земјата предвидува дека во случај на невработеност, корисници на здравствено осигурување можат да бидат државјани до 29 години. Следствено на тоа, БЧП кои имаат повеќе од 29 години и работат хонорарно не се здравствено осигурани. Друга опција е БЧП самите да си ги покриваат трошоците за здравствено и пензиско осигурување, но тоа значително би се одразило на нивниот нето приход. Извор: Закон за здравствено осигурување (Службен весник на Република Македонија, бр.25 / 2000, 34/2000, 96/2000, 50/2001, 11/2002, 31/2003, 84/2005, 37/2006, 18/2007, 36/2007, 82/2008, 98/2008, 67/2009, 50/2010, 156/2010, 53/2011, 26/2012, 16/2013, 91 / 2013, 187/2013, 43/2014, 44/2014, 97/2014, 112/2014, 113/2014, 188/2014, 20/2015, 61/2015, 98/2015, 129/2015, 150/2015, 154/2015, 192/2015, 217/2015, 27/2016, 37/2016, 120/2016, 142/2016 и 171/2017; Одлуки на Уставниот суд: У-бр.85 / 2000, У-бр.173 / 2000, У-бр.37 / 2001, У-бр.60 / 2006, У-бр.40 / 2007, У-бр.167 / 2006, У-бр.45 / 2006, У-бр.199 / 2008, У-бр.109 / 2009, Ул. Бр. 185/2009, Ул.бр.112 / 2011, Закон за задолжителни придонеси за социјално осигурување, Службен весник на Република Македонија, бр. 142/2008) Закон за доброволно здравствено осигурување (Службен весник на Република Македонија, бр. 145/2012) Чл.15
13 Интервју бр.11, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година

14 Интервју бр.15, претставник на граѓанското општество, 06.09.2019 година, Интервју бр.7, претставник на граѓанското општество, 21.08.2019 година
15 Интервју бр.15, претставник на граѓанското општество, 06.09.2019 година
16 Интервју бр.6, претставник на граѓанското општество, 20.08.2019 година, Интервју бр.1, претставник на медиумите, 15.08.2019 година, Интервју бр.8, претставник на граѓанското општество, 22.08.2019 година, Интервју бр.4, претставник на медиумите, 20.08.2019
17 Државата ја уредува оваа материја со Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер. [Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер] (Службен весник на Република Македонија, бр.13 / 2006, 86/2008, 6/2010, 42/2014, 148/2015, 55) / 2016 и 64/2018, Службен весник на Република Северна Македонија, бр.98 / 2019).
18 Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер (Службен весник на Република Северна Македонија, бр.101 / 2019).
19 Интервју бр.4, претставник на медиумите, 20.08.2019 година
20 Канал 5, «Нов скандал во СЈО на повидок: Се работело ли без почитување на безбедносните протоколи?» (25.09.2019) <<https://kanal5.com.mk/articles/390733/nov-skandal-vo-sjo-na-povidok-se-rabotelo-li-bez-pochituvanje-na-bezbednosnite-protokoli>> пристапено на 4 октомври 2019 година.
21 Интервју бр.11, претставник на граѓанското општество, 29.08.2019 година
22 Интервју бр.15, претставник на граѓанското општество, 06.09.2019 година, Интервју бр.12, претставник на граѓанското општество, 29.08.2019 година.
23 Интервју бр.2, претставник на граѓанското општество, 19.08.2019 година, Интервју бр.16, претставник на граѓанското општество, 26.09.2019 година.
24 Македонски центар за меѓународна соработка (МЦМС), 'Извештај за следење на овозможувачката околина за развој на граѓанското општество во Македонија во 2017 год.' (2018) <<https://rcgo.mk/wp-content/uploads/2018/10/izveshtaj-za-sledenje-na-ovozmozhuvachkata-okolina-za-razvoj-na-go-vo-Makedonija-vo-2017.pdf>> пристапено на 30 октомври 2019 година.
25 Прифатена со акт на сукцесија на 18 јануари 1994 година
26 Прифатен со акт на сукцесија на 18 јануари 1994 година
27 Прифатен со акт на сукцесија на 18 јануари 1994 година
28 Факултативниот протокол беше потпишан на 14 август 2013 година, но сè уште не е ратификуван.
29 Прифатена со акт на сукцесија на 18 јануари 1994 година

нејзиниот факултативен протокол³⁰, Конвенцијата за правата на детето³¹, Конвенцијата против тортура и друго сурово, нехумано или понижувачко постапување или казнување³², Конвенцијата за права на лицата со посебни потреби³³ и Европската конвенција за човекови права³⁴.

Меѓународните тела го следат спроведувањето на овие документи. Еден од најновите вакви извештаи се однесува на Универзалниот периодичен преглед. Во извештајот на работната група за Универзалниот периодичен преглед, Австрија повика „да се вложат напори за справување со сите злоупотреби и закани против новинарите и да се подобрат правните рамки, финансиските рамки и рамките на политиките во однос на граѓанските организации“³⁵.

Според националната правна рамка, не постои посебен статус за БЧП според кој би можело тие да третираат како посебна категорија. Како и да е, земјата има правна рамка која се осврнува на многу од конкретните предизвици со кои се соочува оваа категорија.

Барањата кои произлегуваат од Универзалната декларација за човековите права се вградени во Уставот. Од правата што се директно релевантни за БЧП, во Уставот од 1991 година и неговите последователни измени³⁶ се содржани правото на живот, правото на слобода на собирање, правото на слобода на здружување, правото на комуникација со меѓународните тела, правото на слобода на мислење и изразување, правото на протест, правото на развивање и дискутирање за нови идеи во областа на човековите права, правото на ефективен правен лек и правото на пристап до финансирање. Уставните одредби дополнително се уредуваат со сеопфатни закони, како што се Законот за здруженија и фондации³⁷, Законот за спречување и заштита од дискриминација³⁸ и Законот за еднакви можности на жените и мажите³⁹, како основа за еднакво постапување; Законот за јавни собири⁴⁰; Законот за спречување и заштита од семејно насилство⁴¹; Законот за заштита на лични податоци⁴², Законот за парнична постапка⁴³, Законот за заштита на свиркачите (укажувачите)⁴⁴ и други релевантни закони.

Иако можеби постои релевантна правна рамка, изостанува нејзината имплементација. Кон ова може да се додаде ниската ефикасност на работата на институциите. Нашите наоди покажуваат дека интервјуираните БЧП се согласуваат дека главните проблеми и предизвици во нивната работа се ефикасноста на институциите и спроведувањето на законите. За да се реши ова, некои од претставниците на невладините организации им помогнаа на одредени институции да изготват протоколи за тоа како да се справат со одредени маргинализирани групи во секојдневното работење, но тоа се прави главно со цел да им се помогне на целните групи, а не на самите институции.

На прашањето дали има потреба од експлицитно признавање на статусот на БЧП со закон, повеќето испитаници изјавија⁴⁵ дека таква засебна категорија не е потребна⁴⁶. Доколку постојните закони би се применувале, а институциите би имале капацитети за спроведување на истите, тоа во голема мерка би помогнало во создавањето на многу посоодветно и подобро опкружување за работа во областа на човековите права.

Правната рамка поврзана со заштитата и превенцијата е применлива за секој граѓанин подеднакво и е во согласност со општите меѓународни стандарди. Во повеќето случаи, БЧП во својата работа се обраќаат до Комисијата за заштита од дискриминација⁴⁷ и Народниот правобранител. Тие можат да ја искористат Комисијата за заштита од дискриминација за да поднесат жалби за дискриминација врз основа на Законот за спречување и заштита од дискриминација⁴⁸. Врз основа на нивните жалби, Комисијата може да покрене

30 Ратификуван на 17 октомври 2003 година

31 Прифатена со акт на sukcesija на 2 декември 1993 година

32 Прифатена со акт на sukcesija 12 декември 1994 година

33 Ратификувана на 29 декември 2011 година

34 Стапи на сила на 10 април 1997 година

35 Генерално собрание на Обединетите нации, Совет за човекови права - Четириесет и прва седница, точка 6 од Агендата - Универзален периодичен преглед, „Извештај на работната група за универзалниот периодичен преглед“ - Северна Македонија“ (24 јули 2019 година) <https:// документи- dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/102/86/PDF/G1910286.pdf?OpenElement> се пристапено на 30 август 2019 година. Покрај тоа, од другите препораки на другите засегнати страни, беше предложено да и се препорача на земјата да им обезбеди на „активистите на граѓанското општество, бранителите/бранителките на човековите права и новинарите [...] сигурно и безбедно опкружување во кое ќе ја извршуваат својата работа“, како и тоа дека државата потписничка треба да спроведе непристрасни, темелни и ефективни истраги за сите случаи на напади, вознемирување и заплашување на горенаведените групи, и да ги изведе сторителите на ваквите престапи пред лицето на правдата “. Извор: Генерално собрание на Обединетите нации, Совет за човекови права - Работна група за универзален периодичен преглед, триесет и втора седница, „Резиме на поднесоци на засегнатите страни“ за Поранешната Југословенска Република Македонија “ - Извештај на Кабинетот на Високиот комесар за човекови права на Обединетите нации ‘(21 февруари 2019 година) <https://document-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/333/47/PDF/G1833347.pdf?OpenElement> Пристапено на 30 август 2019 година.

36 Собрание на Република Северна Македонија, „Устав на Република Северна Македонија“<https://www.sobranie.mk/the-constitution-of-the-republic-of-macedonia-ns_article-constitution-of-the-republic-of-north-macedonia.nspх пристапено на 30 август 2019 година.

37 Закон за здруженија и фондации (Службен весник на Република Македонија, бр.52 / 2010, 135/2011 и 55/2016)

38 Собрание на Република Северна Македонија, „Уредба за прогласување на Законот за спречување и заштита од дискриминација“ <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/2019/27,5-Zakon%20za%20zastita%20od%20diskriminacija.pdf> пристапено на 30 август 2019 година.

39 Закон за еднакви можности на жените и мажите (Службен весник на Република Македонија, бр.6 / 2012, 30/2013, 166/2014 и 150/2015)

40 Закон за јавни собири (Службен весник бр.55 / 95, 66/07, 06/19)

41 Собрание на Република Македонија, „Уредба за прогласување на Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство“ <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/Zakon%20za%20prevencija%20semejno.pdf> пристапено на 30 август 2019 година

42 Закон за заштита на личните податоци 2005 година (Службен весник на Република Македонија, бр.7 / 2005, 103/2008, 124/2008, 124/2010, 135/2011, 43/2014, 153/2015, 99/2016, 64/2018)

43 Закон за парнична постапка (Службен весник на Република Македонија, бр.79 / 2005, 110/2008, 83/2009, 116/2010 и 124/2015)

44 Закон за заштита на укажувачи (Службен весник на Република Македонија, бр.196 / 2015, 35/18)

45 Интервју бр.10, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година, Интервју бр.9, претставник на граѓанското општество, 23.08.2019 година

46 Сепак, добро би било да се воведе како отежнувачка околност во случаи на прекршувања, ограничувања или напади врз работата на БЧП

47 Поранешна Комисија за заштита од дискриминација

48 Собрание на Република Северна Македонија (бр. 39)

постапка за да утврди дискриминација и тоа може подоцна да се користи како доказ за дискриминација во судски постапки. Комисијата нема репутација на професионална институција, а БЧП ја сметаат за тело со политички назначени членови, што ја прави пристрасна и зависна од партиите⁴⁹. Репутацијата на Комисијата го допре дното кога при обработката на барањето за азил на пребеганиот поранешен премиер Никола Груевски во Унгарија еден од клучните докази за добивање азил беше токму Мислењето на Комисијата од 5 ноември 2018 година⁵⁰. Во ова многу спорно мислење⁵¹, Комисијата утврдува дека Груевски бил подложен на директна дискриминација врз основа на личен и општествен статус во областа на правдата и администрацијата. Покрај тоа, шест месеци по донесувањето на новиот Закон за спречување и заштита од дискриминација, новите членови на Комисијата сè уште не се избрани, иако јавниот конкурс заврши пред четири месеци. Бидејќи мандатот на стариот состав на Комисијата заврши три месеци по влегувањето во сила на новиот закон, во моментот на пишување на овој извештај⁵², сè уште нема функционално тело кое одлучува по прашања поврзани со еднаквоста.

Народниот правобранител има широк спектар на надлежности кои се релевантни за работата на БЧП. Институцијата го промовира и штити остварувањето на основните човекови права и БЧП можат да поднесат претставки во случаи на кршење на нивните права од страна на институциите. Имено, Народниот правобранител, врз основа на Законот за Народен правобранител⁵³, може да добие увид во постапките кои ги спроведуваат институциите на кои се жали засегнатата странка. Затоа, Народниот правобранител може да ја провери законитоста на постапките во рамките на кои дошло до кршење на основните човекови права, да го процени секој поединечен случај и да укаже на грешките на институциите. Репутацијата на Народниот правобранител кај интервјуираните БЧП е многу подобра од онаа на Комисијата; институцијата генерално се перцепира како професионално тело. Според извештајот на Народниот правобранител, во 2018 година, во оваа институција обработени се вкупно 4.482 претставки, од кои 3.458 претставки поднесени од 3.654 странки биле нови. Најголем дел од претставките се поднесени против кршење на правата од страна на државните службеници и институции, односно 1.374 (39,76%), потоа следуваат претставките кои се однесуваат на кршење на права од страна на централните власти 1.140 (32,76%), а 345 (9,99%) се претставки кои се однесуваат на кршење на права од страна на локалните власти.⁵⁴

Парламентот има постојана Анкетна комисија за заштита на граѓанските слободи и права⁵⁵. Ова тело разгледува општи прашања, предлози и мислења во врска со примената на одредбите од Уставот на Република Македонија, законите и другите значајни прописи и акти за остварување и заштита на граѓанските слободи и права. Наодите на Комисијата може да послужат како основа за отпочнување постапка за утврдување одговорност на носителите на јавни функции. Општо земено, со текот на годините ова тело главно молчеше за прашањата поврзани со БЧП, така што, јавните седници за овие прашања во голема мера можат да придонесат за решавање на предизвиците со кои се соочуваат БЧП. Покрај овие тела, постои и Комисија за еднакви можности на жените и мажите - службено парламентарно тело, Клуб на пратенички и меѓупарламентарна група за ЛГБТИ - неформални групи. Овие формални и неформални парламентарни тела можат да послужат како влезни точки за започнување дискусии во Собранието за БЧП, вклучително и за оние БЧП кои работат на прашањата поврзани со ЛГБТИ + заедницата.

Клучни институции за заштита се полицијата и судските институции, т.е. судовите и јавното обвинителство. Како што рече една припадничка на БЧП „Ако имате добро воспоставено обвинителство и судство, не ви треба друга заштитна мерка.“⁵⁶ Во случајот со Северна Македонија, на ова може да се додаде фактот што полицијата и судските институции не се многу сензибилизирани за обемот на работа на БЧП и нивните целни групи.

4. ГРАЃАНСКИ И ПОЛИТИЧКИ ПРАВА НА БЧП

Овде ќе се фокусираме на неколку аспекти на граѓанските и политичките права на БЧП: слободата на собирање и право на протест, слободата на здружување и слободата на мислење и изразување. Исто така, ќе образложиме и конкретни прашања за кои утврдиме дека се прашања со кои се соочуваат бранителките на човековите права.

Постои базична правна рамка со која се гарантираат основните слободи на собирање, протест, мислење и изразување и другите основни слободи. Но, интервјуираните БЧП пријавија потешкотии при нејзиното спроведување. Истите ги разгледуваме и овде по ред.

49 Интервју бр.4, претставник на медиумите, 20.08.2019 година

50 Комисија за заштита од дискриминација, „Мислење бр.0801-295/1 на Комисијата за заштита од дискриминација донесено на 05.11.2018 година

51 За проблематичните аспекти на мислењето на Комисијата, види страница 70 во: Котевска Б. (2019). Извештај за мерките за борба против дискриминација (Директиви 2000/43 / ЕК и 2000/78 / ЕЗ) - Македонија 2018 година. Европска мрежа на правни експерти по родови прашања и недискриминација. Достапен на: <https://www.Equalitylaw.eu/downloads/4968-republic-of-north-macedonia-country-report-non-dis-diskriminacija-2019-pdf-1-29-mb>

52 Предлог верзијата завршена на 30 октомври 2019 година

53 Закон за народниот правобранител (Службен весник на Република Македонија, бр. 60/2003, 114/2009, 181/2016, 189/2016 и 35/2018).

54 Народен правобранител, „Годишен извештај за нивото на обезбедување, почитување, унапредување и заштита на човековите слободи и права, 2018 година“ (Народен правобранител 2019) <http://ombudsman.mk/upload/Godisni%20izvestaj/GI-2017/GI-2018_.pdf>

55 Собрание на Република Македонија, „Постојана анкетна комисија за заштита на граѓанските слободи и права“ <https://sobranie.mk/rabotni-tela-2016-2020-ns_article-postojana-anketna-komisija-za-zashtita-na-slobodite-i-pravata-na-gragjaninot-16.nspх>

56 Интервју бр.10, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година.

Слобода на собирање и право на протест

Слободата на собирање и правото на протест е загарантирано со Уставот⁵⁷ и Законот за јавни собири⁵⁸. Формално, не е задолжително да се бара одобрување или да се најави протест, освен ако организаторот не процени дека би имало безбедносни ризици, а во овој случај најавата служи да се известат полицијата да преземе безбедносни мерки. Сепак, според законот⁵⁹, организаторите се одговорни за безбедноста на присутните и безбедноста на јавните места, и тие треба да организираат или приватно обезбедување или да ѝ ги надоместат на полицијата оперативните трошоци⁶⁰.

Во октомври 2019 година, Владата предложи измени и дополнувања на Законот за јавни собири⁶¹, кој е во моментот во собраниска процедура. Измените и дополнувањата се во одредена мера контроверзни и потенцијално во спротивност со Уставот. Прво, измените ги редефинираат јавните собири врз основа на бројот на граѓани присутни на собирот - сегашниот број од 20 лица кои се потребни да би можел одреден настан да се квалификува како собир се зголемува на 50 лица. Второ, значително се проширува списокот на места каде не е дозволено јавно собирање⁶². Трето, се проширува списокот на забранети предмети, како што се дрога, алкохол и оружје, но исто така и какви било предмети⁶³ за покривање на лицето, главата и други делови на телото кои би го отежнале идентификувањето на лицата⁶⁴. Друга контроверзна новина е товарот кој се става на плеќите на организаторите на собирот во однос на одржување на редот и преземање одговорност за штетите, што исто така вклучува и обврска за предавање на лица на полицијата.

Иако овие одредби може да се сметаат генерално во согласност со меѓународните стандарди, сепак постојат и некои сериозни пречки. Клучна пречка е она што е назначено како „криминализација на протестите, [што значи дека] полицијата може да го приведе секој учесник кој е дел од собирот во рамките на кој е сторено кривично дело заради „учество во толпа која попречува службено лице во извршувањето на службената должност“ и „учество во толпа која сторила кривично дело“⁶⁵. Членовите 384 и 385 од Кривичниот законик кои обезбедуваат правна основа за оваа криминализација остануваат на сила. Ова беше критикувано од страна на ЕК, која изјави дека „со измените и дополнувањата на Кривичниот законик⁶⁶ не се воведуваат нови законски заштитни мерки во врска со одредбата за „учество во толпа која сторила кривично дело“.

Според интервјуираните БЧП, генерално нема сериозни потешкотии во остварувањето на ова право. Ниту еден не пријавил проблеми со најавување протест, како постапка. Но, интервјуираните изјавуваат дека тие се соочиле со потешкотии за време на протестите. Тие изјавија дека некои собири биле прекинати од полицијата во одредени прилики заради безбедносни ризици.

Наместо да се отстранат сторителите, отстранети бранителките на човековите права

„Баравме дозвола за настан. [Не е објавено името на настанот]. И колку беше прекрасен тој настан. Многу лезбејки што никогаш не сме ги сретнале дојдоа, не знаевме за нив, донесоа храна, направивме пикник. И тогаш дојдоа четири или петмина деликвенти и многу полицајци, а полицијата нè истера заради ризик од насилство/безбедносен ризик. Зошто не ги отстранија деликвентите, зошто нè истераа нас? Тие беа четворица, а ние бевме над 30 лица, зошто не ги уапсија?“⁶⁷

Овој случај јасно покажува дека полициските службеници немаат сензибилитет. Недостатокот на соодветна реакција во вакви ситуации доведува до понатамошна маргинализација на веќе маргинализираните групи. 30-те лица кои се соборале на мирен настан биле истерани од четворица или петорица деликвенти тој ден. Тоа што на едната страна се наоѓале пет лица, а на другата 30 била доволна причина за полицијата да тврди дека постои безбедносен ризик на таквиот мирен собир и да ги растера присутните, а не да повика дополнителни колеги, на пример, доколку оцениле дека присутните службеници не се доволни за одржување на јавниот ред.

Другите потешкотии во остварувањето на слободата на собирање со кои се соочуваат БЧП вклучуваат ограничувања на просторот за собирање. Имено, во 2015 година беше организиран регионален форум на лезбејките, кој вклучуваше и „Марш на лезбејките против насилството врз жените“, предвиден во

вечерните часови истиот ден⁶⁸. И покрај тоа што беше испланирана и организирана конкретна рута за маршот од страна на организаторот, полицијата не им дозволи на учесниците да ги посетат планираните места. Им беше дозволено да одат само од една локација (клубот ГЕМ) до зградата на Собранието. Иако слободата на собирање не беше забранета, таа секако беше ограничена и контролирана од институциите за спроведување на законот. Со слични ограничувања се соочија и други БЧП кога полицијата го ограничи просторот на собирање на само една локација, не дозволувајќи ѝ на групата да се премине на друга локација⁶⁹.

Полициски напад на јавна библиотека на полноќ

Местата за протести беа ограничени за време на владеењето на претходната Влада. Во текот на „Шарената револуција“⁷⁰ полицијата не им дозволуваше на демонстрантите да протестираат пред седиштето на ВМРО-ДПМНЕ - владејачка партија во тоа време, а во одредени прилики на демонстрантите не им беше дозволено да протестираат пред Уставниот суд или пред зградата на Владата. БЧП, исто така, пријавија прекумерна употреба на сила и апсења за време на протестите под мотото „Протестирам“, „Шарена револуција“ и студентските протести. На пример, на 5 мај 2015 година, полицијата влезе во јавна библиотека по 23.00 часот и примени физичка сила врз присутните студенти затоа што тие наводно учествувале на антирежимскиот протест кој се одржа пред Владата истата вечер и кој полицијата се обиде да го растера. За овој случај македонскиот Хелсиншки комитет (МХК) поднесе тужба, но не ја доби истата. Како последна инстанца, МХК ќе поднесе жалба до Европскиот суд за човекови права. Некои БЧП изјавија дека се чувствуваат небезбедно и дека се изложени на ризик за време на некои од протестите поради недостаток на превентивни безбедносни мерки од страна на полицијата⁷¹. Некои од нив пријавиле инфилтрирање на агенти-провокатори чија задача е да ги поттикнат и мотивираат масите на начин на кој протестот би прераснал во насилен, што пак доведува до полициска бруталност и, на крајот, до создавање на основа за апсења на вистинските демонстранти. Некои БЧП изјавија дека биле нападнати за време на протести кои ги организирале луѓе со спротивни мислења додека полицијата не презела никакви мерки за да ги заштити демонстрантите од напаѓачите.

Слобода на здружување

Воспоставена е правна рамка за слободата на здружување, а оваа слобода е уредена и со Уставот⁷² и со Законот за здруженија и фондации⁷³. Ниту еден интервјуиран БЧП сега не пријавил прекршувања во оваа област. Но, тие потсетија дека имало таков притисок во неодамнешното минато.

Имено, во 2016 година отпочна процес наречен „десорозиација“ со цел да се дискредитираат сите невладини организации и БЧП кои беа критични кон работата на владата во тоа време⁷⁴. Иницијативата наречена „Стоп за операцијата Сорос“ не само што активно работеше на дискредитирање на некои од најистакнатите БЧП, туку отиде и чекор понатаму со објавување на нивните плати. Од иницијативата, исто така, ги обвинија БЧП и нивното известување за негативните наоди на Европската комисија во годишните извештаи за напредокот на земјата. Пред оваа иницијатива, владејачката партија во тоа време, ВМРО ДПМНЕ, испрати соопштение дека партијата ќе се бори за „десорозиација“ на Република Македонија и јакнење на независниот граѓански сектор кој не би бил под ничија контрола⁷⁵. „Овие настани доведоа до интензивиран говор на омраза на социјалните медиуми насочен кон БЧП, а физичко вознемирување и закани со смрт беа пријавени како од нив, така и од новинарите.

Слободата на здружување беше, исто така, под знак прашалник кога Управата за јавни приходи и финансиската полиција ја злоупотребија⁷⁶ својата надлежност за спроведување истраги и вршење „контрола“ над невладините организации како правни лица. Заедничките вложени напори на „Стоп за операцијата Сорос“ и злоупотребата на овие институции создадоа небезбедно опкружување кое стимулираше самоцензура и во голема мера ја отежна и ја направи несигурна работата на БЧП, како за нив лично, така и за нивните семејства и пријатели.

57 Собрание на Република Северна Македонија (бр. 36)

58 Закон за јавни собири (Службен весник на Република Македонија, бр.55 / 1995, 19/2006, 66/2007 и 152/2015; Одлука на Уставниот суд У.бр.

31/2006)

59 Ibid Чл.4

60 Блажен Малески, „Следење на правото на слободно собирање - 2017-2018 Република Македонија“ (Европски центар за непрофитно право и Реактор 2019) 20

61 Влада на Северна Македонија, „Предлог-закон за изменување и дополнување на законот за јавни собири <<https://www.sobranie.mk/material/details.nsrpx?materialId=4bb3a50a-db10-4fdc-89ef-4caa0d6cb7c6>> пристапено на 12 ноември 2019

62 Овие вклучуваат државни и регионални патишта, железници, мостови, но што е уште поконтроверзно за националниот контекст - Собранието и Владата и просторот околу нив.

63 Проширувањето на забраните на „средства“ кои ги покриваат лицето и главата и кои го попречуваат идентификувањето на лицето може да биде предмет на тесно толкување или злоупотреба и да резултира со непропорционално негативен ефект врз некои групи. На пример, може да има таков негативен ефект врз слободата на собирање на муслиманските жени кои носат религиозни обележја кои делумно или целосно го покриваат лицето.

64 Ова се додава исто како основа за прекинување на собирот.

65 Малески (бр. 63) 34. (Изворните референци изоставени).

66 Европската комисија, „Извештај за напредокот на Северна Македонија 2019“ (2019) 29 <<https://ec.europa.eu/ne-sociedade-enlargement/sites/default/files/20190529-north-macedonia-report.pdf>>.

67 Интервју бр.12, претставник на граѓанското општество, 29.08.2019 година

68 Либертас, „Регионален лезбејски форум „Сестри аутсајдерки“ во Скопје денес“ (26.11.2015) <<https://www.libertas.mk/regionalen-lezbejski-forum-sestri-a/>> пристапено на 4 октомври 2019 година.

69 Интервју бр.14, претставник на граѓанското општество, 30.08.2019 година

70 „Шарената револуција“ се протестите што започнаа против поранешниот претседател на Република Македонија, г-дин Ѓорѓе Иванов, по неговата контроверзна одлука за прекинување на кривичната постапка против поранешниот премиер г-дин Никола Груевски и десетици други политичари кои беа обвинети за вмешаност во скандалот со прислушувањето

71 Интервју бр.6, претставник на граѓанското општество, 20.08.2019 година, Интервју бр.3, претставник на граѓанското општество, 20.08.2019 година

72 Собрание на Република Северна Македонија (бр. 36)

73 Закон за здруженија и фондации

74 Повеќе информации во врска со ова може да се најдат во Конечниот извештај од следењето на содржините во медиумите под тема

„десорозиација“ изготвена од „НВО Инфоцентар“. Извештајот е достапен на: http://nvoinfocentar.mk/wp-content/uploads/2018/04/Десорозиација_завршна-анализа.pdf

75 mkd.mk, „Ново граѓанско движење, Стоп за операцијата Сорос“ (17 јануари 2017 година) <<https://www.mkd.mk/makedonija/politika/novo-gragjansko-dvizhenje-stop-operacija-soros>> пристапено на 4 октомври 2019 година.

76 Повеќе информации во врска со ова ќе бидат дадени подолу во текстот во делот Напади, вознемирување и ограничувања на бранителите/бранителките на човековите права.

Слобода на мислење и изразување

Слободата на мислење и изразување е уредена со Уставот⁷⁷. БЧП кои работат во областа на новинарството известуваат дека не се чувствуваат ниту слободно ниту ограничено во остварувањето на својата слобода на мислење и изразување. Наведените причини се однесуваат на општата атмосфера во земјата кон слободното изразување на мислење, но и на постојаните закани и притисоци на кои се тие изложени при остварувањето на ова право. „Самата можност слободно да се изразам, што сè уште е ретка привилегија овде, не значи дека ми е дозволено да го напишам она што го мислам. Не се чувствувам ниту слободно ниту ограничено, затоа што секогаш има притисоци, има закани, ограничувачки е што оние кои не сакаат критика постојано се обидуваат да ги ограничат нашите ресурси. Значи, имаме големи проблеми.“⁷⁸ Слободата на изразување, исто така, може да биде ограничена и во ситуации кога некој од БЧП јавно ќе изрази мислење кое ќе најде на неодобрување од властите. БЧП во такви случаи се соочуваат со закани, јавно дискредитирање на социјалните медиуми, јавни напади и линч⁷⁹. Чувството дека не се ограничени кај БЧП се должи на нивната бестрашност да отвораат прашања од областа на човековите права и да работат на истите за време на било која влада, но исто така се должи и на поповолното опкружување за време на сегашната влада. Сепак, треба да се додаде дека некои од интервјуираните истакнаа дека премногу блиските врски помеѓу БЧП и владините претставници, засновани на сродство или клиентелизам, како и свежите спомени од репресивното минато (во периодот пред мај 2017 година), резултираа со намалување на критиките и самоцензура⁸⁰.

Самоцензура

Еден БЧП кој работи како новинар самиот си наметнува ограничувања во изразувањето на своето мислење во страв дека неговата критика кон сегашната влада може да ѝ помогне на главната опозициска (поранешната владејачка) конзервативна партија да се врати на власт. Враќањето на оваа партија би значело повторување на историјата на многу ограничувања и кршења на основните човекови права. На ова нашиот испитаник не гледа низ призмата на политичка припадност кон одредена партија, туку во неговиот случај станува збор страв од помагање „поголемото зло да надвлее над помалото зло“⁸¹.

Некои БЧП кои работат во областа на новинарството покренала проблем кој произлегува од недостатокот на регулација од страна на државата и недостатокот на саморегулација од страна на медиумите присутни на интернет. Според еден од БЧП со кого разговаравме, таквата ситуација резултира со нелојална конкуренција меѓу новинарите кои работат во традиционалните медиуми и оние новинари кои поседуваат веб-портали за вести⁸². Вторите не потпаѓаат под никаков закон во однос на проверка на точноста на информациите, така што тие се многу побрзи во објавувањето на информации. Во таа смисла, треба да се разјасни дека има и новинари-сопственици на веб-портали кои ги почитуваат законите и се придржуваат кон Кодексот на новинарите на Македонија⁸³. Ова значи дека додоека новинарите кои работат во традиционални медиуми да ја проверат точноста на добиените информации, како што се обврзани со законите, јавноста веќе оформила мислење. „Случаите на некои медиуми, кои имаат „историја на ширење провокативни, а понекогаш и фабрикувани вести насочени против опозицијата и граѓанското општество“⁸⁴, исто така, преку обезбедување на медиумска поддршка за процесот на „десороизација“, покажуваат колку може да биде опасна оваа состојба за БЧП бидејќи недостатокот на правна регулатива, пак, води до сериозна концентрација на моќ и недостаток на транспарентна сопственост.

Европската комисија во својот последен извештај⁸⁵ оценува дека што се однесува до слободата на изразување, опкружувањето во Северна Македонија продолжило континуирано да се подобрува од минатата година наваму. Во таа смисла, политичарите и носителите на јавни функции треба да покажат поголема подготвеност да прифатат критика со што ќе ја поддржат слободата на изразување. Покажувањето на повисок степен на подготвеност за прифаќање критика од страна на носителите на јавни функции се споменува и во одлуката на Европскиот суд за човекови права во предметот Макрадули против Поранешната Југословенска Република Македонија⁸⁶.

Родови аспекти на граѓанските и политичките права на БЧП

Гореспоменатите прекршувања и ограничувања на граѓанските и политичките права се однесуваат и на бранителките на човековите права. Некои од пријавените прекршувања и ограничувања дојдоа претежно од бранителки, како што е примерот на ограничување на слободата на собирање. Во овие случаи на површина исплива кршењето на слободата на собирање на лезбејките. И во двата случаја, до ограничувањата дошло *ad hoc* на самото место на настанот. Во еден случај, наместо да ги отстрани

77 Собрание на Република Северна Македонија (бр. 36)

78 Интервју бр.4, претставник на медиумите, 20.08.2019 година

79 Интервју бр.11, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година

80 Интервју бр.13, претставник на медиуми, 29.08.2019 година

81 Интервју бр.1, претставник на медиуми, 15.08.2019 година

82 Интервју бр.1, претставник на медиуми, 15.08.2019 година

83 Совет за етика во медиумите во Македонија, „Кодекс на новинари на Македонија“ (14.11.2001) <<https://semm.mk/pravna-ratka-4/2015-11-01-07-10-08/kodeks/91-kodeks-na-novinarite-na-makedonija>> пристапено на 28 октомври 2019 година.

84 Истражувачка репортерска лабораторија Македонија, „Десничарските унгарски медиум влегуваат на Балканот“ (4 ноември 2018) <<https://irl.mk/right-wing-hungarian-media-moves-into-the-balkans/>> пристапено на 28 октомври 2019 година.

85 Европската комисија (бр. 69)

86 ЕКЧП, „Случај Макрадули против Поранешната Југословенска Република Македонија (жалби бр.64659 / 11 и 24133/13)“ <<http://biroescp.gov.mk/wp-content/uploads/2016/12/%D0%9Cakraduli-protiv-Makedonija-19.07.2018.pdf>>

сторителите, полицијата им наложила на бранителките на човековите права да си заминат⁸⁷.

Работата на бранителките на човековите прва е дополнително оптоварена со „ставовите и вредностите“⁸⁸ кои преовладуваат во општеството, како и од „секојдневните микроагресии“⁸⁹ со кои тие се соочуваат. Во Северна Македонија, постојат „многу длабоко вкоренети стереотипи и стигматизации, како и системски злоупотреби на конкретни различни групи, а кога имате таков отпор од државата, нормално е дека е потешко да се работи во областа на човековите права“⁹⁰. Доминантните родови норми ги обликуваат перцепциите за родовите улоги што, пак, може да ја девалвира работата на бранителките на човековите права.

Овие родови норми влијаат на ставовите на самите БЧП; така, според зборовите на една од испитаничките, таа доживеала дискриминација од нејзините колеги во врска со нејзиниот активизам и фактот дека е мајка⁹¹. Други бранители обзнанија дека се соочиле со потешкотии кога се обиделе да покренат прашања поврзани со ЛГБТИ + заедницата на поголеми протести, дури и кога концептот на протестите бил таков што на секој протест би се покренало различно општествено прашање. Нашиот испитаник наведе пример за една таква ситуација кога требало да се расправа со една друга група која учествувала на протестот за да добие транспарент на кој пишувало „Тишина = смрт“ со цел да се одбележи Денот на борба против трансфобијата, хомофобијата и бифобијата. Им било речено дека можат да го носат транспарентот, но во задните редови. Нашиот испитаник, кој не се согласил со ова, изјави дека „на овој анти-режимски протест треба да се бориме за сите прашања, не можеме да дадеме приоритет на едни прашања пред други, сите угнетувања се еднакви.“⁹²

Бранителките на човековите права, исто така, укажуваат на важноста да се земат предвид интерсекиските елементи од нивните животни искуства. Тие потенцираат дека позициите на БЧП се разликуваат, дури и меѓу бранителките. Еден од испитаниците истакна дека „луѓето кои не се вклопуваат во доминантниот не-бинарен наратив, кој е хетеронормативен и хетеросексистички, се повеќе изложени на овие напади [...] [вклучително и на оние од државата], особено од претходната влада која сакаше да го одржи дискурсот на здрава нација, здраво општество, додека ние останатите бевме обележани како болест што ќе го разболи и општеството; и бевме директно нападнати.“⁹³ Друга испитаничка рече дека сметала дека „феминистките, особено оние кои не припаѓаат на мнозинската заедница“⁹⁴ се соочуваат со специфични предизвици. [...] [Но] лезбејка, феминистка, со попреченост - тоа веќе создава повеќе основи за несигурност и загрозеност“⁹⁵. Овие нијанси не се земаат предвид од страна на институциите кога бранителките се обраќаат до нив на теми од областа на човековите права.

5. НАПАДИ, ВОЗНЕМИРУВАЊЕ И ОГРАНИЧУВАЊА НА БРАНИТЕЛИТЕ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

БЧП пријавуваат напади, вознемирување и ограничувања, како и бројни потешкотии. Но, се чини дека најгорливи проблеми се закани и јавното дискредитирање, понекогаш и секојдневно. Овде станува збор за правото на заштита, правото на ефективен правен лек, правото на пристап до информации и комуникација со меѓународните тела и правото на пристап до финансирање. Конечно, ги потенцираме родовите аспекти на нападите, вознемирувањето и ограничувањата, како и специфичната позиција на бранителките на човековите права во однос на ова прашање.

Право на заштита

Северна Македонија нема посебен механизам за заштита на БЧП. Категоријата „бранител на човековите права“ не е признаена во законодавната рамка. За некои испитаници, признавањето на таква посебна категорија би претставувало комплициран процес во однос на дефинирањето кој може да биде БЧП и што ја прави една личност БЧП⁹⁶. Сепак, постојат различни мислења за тоа дали треба да постои посебен механизам за заштита на БЧП, или дали позиционирањето и мандатот на постојните релевантни институции треба да се приспособи, а вработените да се сензибилизираат за превенција на кршења на нивните права и заштита на БЧП. Еден испитаник посочи дека, доколку во земјата владее режим кој се спротивставува на работата на БЧП, можно е да не може да се искористат ваквите специјални институции, па дури и постојните институции, за заштита на БЧП затоа што институциите во системот може да бидат злоупотребени од оние што се на власт.⁹⁷ Таков беше случајот со претходната влада. Единствениот одржлив „механизам“ биле некои активности и поддршката од меѓународните организации. Еден бранител изјави: „Во времето кога имавме [финансиски] контроли и беше крајно опасно за нас, од ОБСЕ ми се јавуваа секоја недела да поразговараме и да ме прашаат што се случува. Што се однесува до

87 Интервју бр.12, претставник на граѓанското општество, 29.08.2019 година

88 Интервју бр.11, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година

89 Интервју бр.11, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година

90 Интервју бр.8, претставник на граѓанското општество, 22.08.2019 година

91 Интервју бр.11, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година

92 Интервју бр.12, претставник на граѓанското општество, 29.08.2019 година

93 Интервју бр.12, претставник на граѓанското општество, 29.08.2019 година

94 Интервју бр.11, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година

95 Интервју бр.11, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година

96 Интервју бр.9, претставник на граѓанското општество, 23.08.2019 година

97 Интервју бр.10, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година

другите механизми, не знам ни дали постојат.⁹⁸ Друга испитаничка – бранител на човековите права која работи како новинарка била четири месеци под заштита на Проектот за известување за организиран криминал и корупција⁹⁹, бидејќи нејзиниот живот бил во опасност заради нејзината истражувачка активност¹⁰⁰.

Во однос на нападите, пријавените напади од страна на БЧП можат да се поделат на физички и вербални напади/вознемирување. Една БЧП пријавила физички напад за време на локалните избори во една од скопските општини. Таа не сакала да поднесе тужба против напаѓачот заради недостаток на доверба во судството во тој момент. Со текот на времето, таа исто така била жртва и на вербални закани, а нејзината канцеларија била вандализирана во неколку наврати¹⁰¹. Во последните неколку години во текот на организираните напади на Центарот за поддршка на ЛГБТИ заедницата во Скопје, исто така, дојде до оштетување на имот; поточно во 2013 и 2014 година¹⁰². Најновиот случај на физички напад на бранител на човековите права беше во јуни 2019 година на денот на првата Парада на гордоста во Скопје. Јавното обвинителство и полицијата не ги идентификуваа напаѓачите во случаите во 2013 и 2014 година, додека за случајот во 2019 година напаѓачот беше идентификуван и санкциониран. Некои БЧП пријавија случаи на провалување во нивните автомобили и кражба на нивните лаптопи, а во овие случаи полицијата не била во можност да ги пронајде сторителите. Според пријавите, можен мотив за кражба на лаптопите е кражба на податоци¹⁰³. Што се однесува до вербалните напади, БЧП која работи на правата и заштита на трансродовите деца, добила многу телефонски повици од родители на трансродови деца, кои ја обвинувале дека е член на секта, платена да врбува мали деца и да ги трансформира во трансродови лица¹⁰⁴.

Многу БЧП, особено оние кои работат како новинари/репортери, исто така пријавуваат вербални закани, вклучително и смртни закани, како од непознати лица, така и од владини функционери од среден и висок ешалон. Понекогаш закани се испраќаат лично, а понекогаш преку посредник. Во 2017 година, „Здружението на новинари евидентираше шест напади врз новинари, еден физички напад, една смртна закана, две произволни приведувања од страна на полицијата, еден случај на уништување на имот на новинар и еден случај на прекинување на фоторепортери при известувањето за јавен настан. Во споредба со претходната година, кога имало 18 напади, бројот на напади во 2017 год. бил три пати помал¹⁰⁵. Ситуацијата со неказнивоста на сторителите одговорни за насилство врз новинарите се подобри во 2018 година. Имено, двајца напаѓачи на новинари беа затворени и казнети¹⁰⁶ за прв пат во изминатите десет години.

Полицијата не реагира на смртни закани

Еден посебен случај што влијаеше врз животот на еден од БЧП беше добивањето на анонимни смртни закани упатени кон него и неговото семејство заедно со закани за уништување на неговиот имот, а сето тоа во краток временски период. Тој ги пријавил закани во СВР Скопје каде полицијците го советуваа само да го паркира автомобилот на друга локација, да отвори боледување на работа и да остане дома неколку дена додека тие не испитаат кој стои зад заканиите. Овој случај јасно покажува сериозно занемарување на можната животна опасност во која се наоѓал новинарот од страна на полициските службеници, занемарување за неговата слобода на мислење затоа што, на некој начин, станувало збор за вршење на притисок врз новинарот, како и занемарување на неговата слобода на поседување имот, која во овој случај, исто така, била во опасност. Новинарот останал неколку дена дома, односно изостанал од работа, што исто така се одразило на неговата психичка состојба поради сè што се случило.

Постојат и други пријави на смртни закани упатени кон новинарите од страна на криминалци и високо позиционирани политичари. Заканите не се однесуваат само на БЧП, туку и на нивните семејства, пријатели и имот. Како што беше споменато погоре, една новинарка пријави дека била ставена под заштита од меѓународна организација заради опасност поврзана со нејзината истражувачка работа на случај на нелегална меѓународна трговија со оружје¹⁰⁷.

Постојат извештаи за јавно дискредитирање на БЧП кои се поврзани со или работат во невладините организации. Многу од нив пријавиле вербални навреди или биле дискредитирани на социјалните медиуми врз основа на лажни информации. Ова можеби се должи на фактот што БЧП им помагаат на

98 Интервју бр.10, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година.

99 Проект за известување за организиран криминал и корупција (OCCRP) е непрофитна медиумска организација која обезбедува платформа за истражувачко известување за мрежата OCCRP.

100 Интервју бр.4, претставник на медиумите, 20.08.2019 година

101 Интервју бр.3, претставник на граѓанското општество, 20.08.2019 година

102 Интервју бр.16, претставник на граѓанското општество, 26.09.2019 година, Интервју бр.10, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година, Интервју бр.9, претставник на граѓанското општество, 23.08.2019 година, Интервју бр.12, претставник на граѓанското општество, 29.08.2019 година.

103 Интервју бр.14, претставник на граѓанското општество, 30.08.2019 година.

104 Интервју бр.5, претставник на граѓанското општество, 20.08.2019 година.

105 Здружение на новинари на Македонија, «Показатели за нивото на слободата на медиумите и безбедност на новинарите во Македонија» (2018) <https://safejournalists.net/wp-content/uploads/2018/12/Indicators-on-the-level-na-mediumi-sloboda-i-novinari-bezbednost-vo-Makedonija.pdf> пристапено на 29 октомври 2019 година.

106 civilmedia.mk, «Затворска казна за напаѓачот на новинарите на А1 е порака за идните напаѓачи» (8 септември 2019) <https://civilmedia.mk/zatvorska-kazna-za-napagachot-na-novinarite-na-a1on-e-poraka-do-idnite-napagachi/> пристапено на 29 октомври 2019 година.

107 Интервју бр.4, претставник на медиумите, 20.08.2019 година

мигрантите, ѝ припаѓаат на ЛГБТИ заедницата или наведуваат факти кои не одговараат на ставовите на која било дадена политичка партија. Ова понекогаш се претвора во говор на омраза. Иако говорот на омраза е сам по себе кривично дело, тој исто така може да се претвори во злосторство од омраза. На ова институциите не пружаат соодветен одговор, а тоа се однесува и на Јавното обвинителство кое, врз основа на Кривичниот законик, треба по службена должност да ги гони одговорните за говор на омраза и злосторства од омраза. И покрај тоа што некои бранители пријавиле случаи на говор на омраза во Јавното обвинителство, обвинителите не покажуваат интерес да постапуваат по тие пријави и ја занемаруваат нивната сериозност. Тие преземаат дејствија кога говорот на омраза се јавува како мотив, но само откако тој имал за своја последица друго кривично дело¹⁰⁸. Претходните случаи на злосторства од омраза вклучуваа напади врз Центарот за поддршка на ЛГБТИ заедницата, напади врз новинари и јавни личности чиј политички став бил спротивен од оној на политичките партии на власт. Неодамна, говорот на омраза беше интензивизиран во однос на „референдумот за промена на името“ и Парадата на гордоста во Скопје. Овој проблем е особено видлив на социјалните мрежи. Сепак, жртвите на злосторствата од омраза кои се темелат на сексуална ориентација и родов идентитет не се чувствуваат сигурни да го пријават тоа до надлежните институции заради историјата на неказнивост на сторителите и пасивност од страна на институциите, или пак заради несоодветно постапување¹⁰⁹.

Право на ефективен правен лек

Правната рамка предвидува правни лекови за превенција и заштита од разни предизвици поврзани со БЧП и нивната работа. Како што беше кажано досега, нивната ефективност е спорна. Некои од бранителите не ги пријавиле личните закани или физички напади во полиција. Оние кои поднеле пријави во полиција не сметаат дека се постигнати ефективни резултати. Како што споменавме погоре во врска со пријавените случаи, напаѓачите на Центарот за поддршка на ЛГБТИ заедницата не се идентификувани, Министерството за внатрешни работи не ги санкционира оние кои шират говор на омраза, а (смртните) закани не се расчистуваат ниту истражуваат. Ова доведува до заклучок дека „истражните постапки се неефективни, сторителите не се приведуваат, или кога и се приведуваат, постапките се одлагаат и заглавуваат во судскиот систем. Физичките напади кои остануваат нерешени претставуваат нееднакво спроведување на правдата¹¹⁰“.

Како резултат на тоа, фактот што сторителите не се процесуираат во судскиот систем создава опкружување на неказнивост, што резултира со понатамошно одобрување и охрабрување на напади врз бранителите на човековите права¹¹¹. Тоа ќе отвори можности за повторување на кривичните дела, но и за преточување на говорот на омраза во злосторства од омраза. Ова дополнително придонесува БЧП да ја изгубат довербата во институциите, што може да доведе до натамошно намалување на бројот на пријавени случаи. Еден испитаник изјави: „Во моментот не постои механизам за заштита, па ние сами се справуваме со проблемите, успеваме да се заштитиме себеси и целната група со која работиме“¹¹².

Системска интерсекциска дискриминација

Институциите мора да ги подберат своите протоколи кога станува збор за БЧП. Мора да се зајакнат капацитетите за справување со говорот на омраза и злосторствата од омраза. Овие протоколи треба да бидат приспособени имајќи ги предвид посебните лични карактеристики или статуси на БЧП, како што се посебните потреби или родот; исто така, потребен е сензибилитет во случаите во кои повеќе од овие карактеристики или статуси се појавуваат истовремено, кога се комбинираат или се пресекуваат, како во случаите на бранителки на човековите права со посебни потреби.

„Постои системска дискриминација, системски криминал, особено кога станува збор за лицата со посебни потреби. Кога ние како БЧП сме жртви, државата обично ги покрива [случаите], користејќи ги дупките во постојното законодавство. Злосторствата од омраза во кои страдаат лицата со посебни потреби не се препознаени“¹¹³.

Право на пристап и комуникација со меѓународните тела

Интервјуираните бранители не пријавија никакви пречки или потешкотии со кои се соочиле при комуникација со меѓународните тела. Имено, дури и под закани, политички и институционални притисоци, тие изјавија дека комуницирале со меѓународните организации, како што е ОБСЕ, а некои дури и добиле заштита од физички напади од страна на меѓународни невладини организации, како што беше споменато претходно.

108 Интервју бр.9, претставник на граѓанското општество, 23.08.2019 година.

109 Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија, «Годишен извештај за 2018 година на Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија» (2019) <https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2019/09/hkm_godishen-izveshtaj.pdf> пристапено на 29 октомври 2019 година.

110 Интервју бр.2, претставник на граѓанското општество, 19.08.2019 година

111 Интервју бр.5, претставник на граѓанското општество, 20.08.2019 година, Интервју бр.9, претставник на граѓанското општество, 23.08.2019 година, Интервју бр.3, претставник на граѓанското општество, 20.08.2019 година, Интервју бр.10, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година, Интервју бр.12, претставник на граѓанското општество, 29.08.2019 година.

112 Интервју бр.3, претставник на граѓанското општество, 20.08.2019 година.

113 Интервју бр.8, претставник на граѓанското општество, 22.08.2019 година.

Право на пристап до финансирање

Финансирањето и основањето на невладини организации е уредено со Законот за здруженија и фондации¹¹⁴. Покрај другите постапки и клучни елементи, законот предвидува и финансирање на невладините организации, што може да се оствари преку членарини, добротворни прилози, доброволни прилози, донации, подароци (во готово, добра, права на сопственост), спонзорство/поддршка, наследство, профитабилни активности, кирии, како и приходи од инвестиции, дивиденди, камати, заеми и други приходи во согласност со закон и статутот на организациите.

Правото на пристап до финансирање не е издвоено како проблем во Северна Македонија, но БЧП сметаат дека финансирањето е еден од клучните предизвици во нивната работа. Овој проблем е толку важен што во основа ја обликуваше агендата за човекови права¹¹⁵ во земјата, бидејќи БЧП понекогаш мора да избераат на што ќе работат врз основа на достапното финансирање, а не на утврдените приоритети. За некои од нив кои работат како новинари, пристапот до независно финансирање е исто така предизвик¹¹⁶ затоа што е тешко да се најде донатор кој би финансирал независно истражувачко новинарство. За другите интервјуирани лица, работењето во локални организации значи далеку потежок пат за изнаоѓање финансии за нивната работа, споредено со другите организации во граѓанскиот сектор.

Институциите, особено новата влада, финансираат невладини организации во различни области. И покрај тоа што е ваквиот развоен тек добредојден, на него треба да се гледа со претпазливо одобрување бидејќи со себе носи потенцијал за самоцензура кај БЧП кои работат во невладини организации што добиле таква поддршка заради страв од губење на истата. Сепак, од интервјуираните БЧП никој не пријавил намалување на финансирањето.

Главниот проблем кој тие го пријавиле во областа на финансирањето се финансиските контроли спроведени во 2016 и 2017 година. Тие беа спроведени во вид на пристрасен притисок врз БЧП кои работеа во невладини организации кои ја критикуваа тогашната влада. Во декември 2016 година, даночните власти започнаа финансиска ревизија од големи размери насочена кон повеќе од дваесет невладини организации. Ревизијата временски се совпадна со повикот на поранешниот премиер на ВМРО-ДПМНЕ и лидер Никола Груевски за „десороризација“ на државата. Невладините организации и 42 опозиционери, кои беа критички настроени кон владините политики предводени од ВМРО-ДПМНЕ, се најдоа под истрага на Управата за јавни приходи¹¹⁷.

Притисок од страна на владата преку вонредни даночни контроли

„... и со озогласената „десороризација“ секое утро се будите со инспекторот на Управата за јавни приходи, слушате од другите колеги дека таму е финансиската полиција, постојано сте под стрес, не знаете дали некој доаѓа да Ве уапси или не. Јас имам три деца дома и тоа би било катастрофа. За среќа ништо не се случи. [...] Го затворија предметот против нас. Потоа, организацијата ја оставив на колегите кои сметаа дека треба да продолжат со кампањата, јас си заминав¹¹⁸“.

Очигледно е дека фискалните контроли имале негативно влијание не само врз невладините организации во кои работеле БЧП, туку и врз нивниот личен живот. Една од учесничките во нашите интервјуа изјави дека била под постојан стрес и страв од апсење. Овој страв бил дотолку поголем при помислата дека таа нема да може да се грижи за своите деца. Таа, исто така, избрала да ја напушти организацијата што значи дека притисокот успеал од гледна точка на оние кои стоеле зад таквите финансиски контроли¹¹⁹. Друг учесник во интервјуата не извести за обемот на таквите контроли и дека, меѓу другото, целта била и да се забават нивните активности¹²⁰.

Родови аспекти поврзани со нападите, вознемирувањата и ограничувањата на БЧП

Скоро секоја бранителка на човековите права која беше интервјуирана се соочувала со потешкотии во работата во вид на сексуално вознемирување и закани од сексуално насилство и силување барем еднаш, додека мажите не пријавија слични потешкотии. Зачестеноста на сексуалното вознемирување и насилство е многу поголема кај жените отколку кај мажите¹²¹. Една од интервјуираните учеснички која работела во областа на истражувачкото новинарство подолг временски период била подложена на закани со силување од страна на високо-рангирани јавни личности, вклучувајќи и сопственици на големи компании¹²². Другите БЧП пријавија закани и агресивни напади од страна на млади луѓе на феминистичките настани кои тие ги организирале. Овие напади беа организирани исклучиво од „групи на припадници на алтернативната десница на платформата 4chan“ и момчиња и мажи на возраст од 12 до 20 години. Се верува дека овие

¹¹⁴ Закон за здруженија и фондации

¹¹⁵ Интервју бр.11, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година

¹¹⁶ Интервју бр.13, претставник на медиуми, 29.08.2019 година, Интервју бр.4, претставник на медиумите, 20.08.2019 година

¹¹⁷ Стејт департмент на САД - Биро за демократија, човекови права и труд, „Годишен извештај за состојбата со човековите права во Република Македонија за 2017 година“ (2018) <<https://mk.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/249/2017-HUMAN-RIGHTS-REPORT-MKD.pdf>> пристапено на 29 октомври 2019 година.

¹¹⁸ Интервју бр.7, претставник на граѓанското општество, 21.08.2019 година.

¹¹⁹ Интервју бр.7, претставник на граѓанското општество, 21.08.2019 година.

¹²⁰ Интервју бр.12, претставник на граѓанското општество, 29.08.2019 година.

¹²¹ Интервју бр.02, претставник на граѓанското општество, 19.08.2019 година. Интервју бр.3, претставник на граѓанското општество, 20.08.2019 година. Интервју бр.10, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година. Интервју бр.11, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година. Интервју бр.12, претставник на граѓанското општество, 29.08.2019 година.

¹²² Интервју бр.4, претставник на медиумите, 20.08.2019 година.

групи се дополнително мотивирани од десно ориентирани екстремистички наративи¹²³.

Бранителките на човековите права пријавуваат дека полицијата не ги сфаќа сериозно кривичните дела кои се конкретно насочени против жените. Имено, фемицидот не е препознаен во националниот Кривичен законик, туку е поврзан со злосторствата од омраза кои се гонат по службена должност¹²⁴. Проблем се појавува кога ниту полицијата, ниту јавниот обвинител не ги признаваат злосторствата од омраза против бранителките на човековите права. Покрај тоа, ниту процесирањето ниту казните не ги одразуваат особено отежнувачките околности во овие случаи, и со тоа не се обесхрабруваат идните потенцијални напаѓачи¹²⁵. Во времето на „десороризацијата“, како што беше објаснето погоре, многу бранителки на човековите права беа јавно дискредитирани заради својата работа. Тие беа исмеувани на социјалните медиуми, а една од нив дури објави дека полицијата ја барала на нејзината домашна адреса¹²⁶. Тие, исто така, честопати се предмет на јавно дискредитирање¹²⁷.

Не постои ниту еден процесуиран случај за кривично дело омраза врз основа на род, родов идентитет или сексуална ориентација. Исто така, претставниците на институциите не се сензибилизирани и не се запознаени со особеностите на овие идентитети, ниту со модалитетите кои треба да ги користат за да се приспособат во своето делување¹²⁸, а ова се однесува и на полицијата¹²⁹. Дел од проблемот лежи во образованието и обуката на полициските службеници; како што подвлече еден од интервјуираните, наставните планови во самата Полициска академија се полни со хомофобични и трансфобични содржини¹³⁰. Трансродовите жени се соочуваат со дополнителни пречки бидејќи трансродовите лица се отворено понижени, па дури и исфрлени од полициските станици кога сакаат да пријават кривично дело¹³¹.

Конечно, иако сите БЧП пријавија проблеми со обезбедувањето на средства за нивните активности, доминантните родови норми резултираат со примена на построги критериуми кон жените. Како што рече една од нашите интервјуирани: „Нашата организација е претежно женска, а еден од предизвиците со кои постојано се соочуваме кога преговараме со донатори, или со било кога друг, е тоа што тие гледаат поинаку на жените; треба да докажете дека можете да бидете подобри од мажите.“¹³² Друга интервјуирана жена истакна дека бранителките на човековите права и организациите кои работат во областа на родовата еднаквост генерално се маргинализираат и добиваат сè помалку и помалку средства и од домашни и од странски донатори¹³³. Ова е загрижувачки тренд кој е и од порано забележан во другите истражувања за бранителките на човековите права¹³⁴.

6. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Релевантна правна рамка за БЧП е во голема мера постои. Иако остануваат некои пречки во самите правни текстови, главна пречка која ја идентификуваат БЧП е спроведувањето на законите. Ние презентиравме случаи во кои правната рамка беше занемарена или не беше земена предвид, или пак случаи во кои постоеја одредени штетни практики во однос на правата на БЧП. Овде жените се несразмерно повеќе погодени. Покрај тоа, постапките на државата кон БЧП кои работат на прашањата поврзани со ЛГБТИ + заедницата или самите лица од ЛГБТИ + заедницата се деградирачки и понижувачки, а нивните искуства и прекршувања на нивните права се или занемарени или евидентирани, а потоа игнорирани. Сето ова доведе до создавање на загрижувачка клима на неказниност која негативно влијае врз работата на БЧП на повеќе нивоа, меѓу другото, и преку поттикнување на самоцензура и прекројување на агендата за човекови права. Покрај тоа, агендата за човекови права во голема мера е диктирана од достапното финансирање, така што неодамнешниот тренд на повлекување на средства за организации кои работат во областа на родовата еднаквост и правата на жените е особено загрижувачки.

Национални власти

Спроведување на законот:

- ▶ Полицијата, а особено јавното обвинителство, мора да ги зајакне своите капацитети и механизми за спроведување на постојните закони и да ја зголеми свеста за говорот на омраза на социјалните медиуми. Јавното обвинителство треба да игра поактивна улога во борбата против говорот на омраза на социјалните медиуми.

¹²³ Интервју бр.11, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година.

¹²⁴ Интервју бр.11, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година.

¹²⁵ Интервју бр.11, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година.

¹²⁶ Интервју бр.10, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година.

¹²⁷ Интервју бр.11, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година, Интервју бр.14, претставник на граѓанското општество, 30.08.2019 година, Интервју бр.10, претставник на граѓанското општество, 26.08.2019 година, Интервју бр.12, претставник на граѓанското општество, 29.08.2019, Интервју бр.16, претставник на граѓанското општество, 26.09.2019 година.

¹²⁸ Интервју бр.2, претставник на граѓанското општество, 19.08.2019 година, Интервју бр.1, претставник на медиумите, 15.08.2019 година,

¹²⁹ Интервју бр.12, претставник на граѓанското општество, 29.08.2019 година ;; Интервју бр.5, претставник на граѓанското општество, 20.08.2019 година.

¹³⁰ Интервју бр.12, претставник на граѓанското општество, 29.08.2019 година

¹³¹ Интервју бр.5, претставник на граѓанското општество, 20.08.2019 година.

¹³² Интервју бр.4, претставник на медиумите, 20.08.2019 година

¹³³ Интервју бр.02, претставник на граѓанското општество, 19.08.2019 година.

¹³⁴ Wassholm (n 7) 6.

- ▶ Говорот на омраза мора да се гони по службена должност¹³⁵. За таа цел треба да се искористат капацитетите на постојната Единица за компјутерски криминал при Централните полициски служби¹³⁶ за да се идентификуваат и лоцираат сторителите.
- ▶ Полицијата треба да дејствува повеќе проактивно во однос на говорот на омраза на социјалните медиуми, меѓу другото, и преку зајакнување на своите капацитети за следење на социјалните медиуми во согласност со меѓународните стандарди.
- ▶ Смртните закани, сексуалното вознемирување, заканите со сексуално насилство и силување и другите закани со кои се соочуваат БЧП преку социјалните медиуми, телефон, посредници, приватни пораки и слично, треба да се третираат сериозно, и треба да им се пристапи итно и темелно.
- ▶ Мора да се запре со практиката да се бара од БЧП да прават компромиси на штета на нивните човекови права и нивната работа наместо да се гонат сторителите. Од БЧП не треба да се бара да се приспособат на условите утврдени од околината. Исто така, институциите треба да се справат со секој напад против БЧП. Капацитетите на полицијата мора да се зајакнат во однос на организирањето и обезбедувањето на собирите, можноста за заштита на присутните и гарантирањето на безбедноста за секој граѓанин за време на собирите, притоа не ограничувајќи ја слободата на собирање. Полицијата треба да воспостави механизам за комуникација со организаторите на собирите со цел навремено да се справи со секој предизвик или проблем што ќе се појави пред и за време на собирот.
- ▶ Треба да се изготват програми за обука за работа со БЧП наменети за полицијата и истите треба да бидат вклучени во наставните програми на Полициската академија.
- ▶ Треба да се изготват протоколи за институциите за справување со ситуации кога БЧП се нападнати, добиваат закани или се предмет на говор на омраза. Овие протоколи треба да бидат соодветно приспособени при обезбедување на услуги на бранителките на човековите права, БЧП– LGBTI+ и БЧП кои припаѓаат на маргинализираните категории.
- ▶ Фемицидот треба да се препознае во Кривичниот законик како посебно кривично дело. Капацитетите на полицијата и правосудните институции мора да се зајакнат со цел да можат за да се справат со оваа честа појава.
- ▶ Треба да се укине надоместокот на полицијата за обезбедување на јавните собири.

Образование и информации

- ▶ Образованието за човековите права треба да биде поприсутно во програмите за обука на јавната администрација, особено кај оние институции кои најчесто работат со БЧП. Ова ќе го збогати знаењето на претставниците на институциите во нивните соодветни области.
- ▶ Пристапот до информации треба да се уреди на начин да се обезбеди доследно спроведување и навремено обезбедување на бараните информации во најкраткиот можен рок.
- ▶ Институциите и владата мора да преземат превентивни активности во однос на прашањето на БЧП општо земено, меѓу другото и преку зајакнување на напорите за подобрување на образованието/едукацијата за човековите права и приспособување на нивното постапување, мерки и услуги во смисла на тоа да бидат проактивни, а не реактивни.

Национални институции за човекови права

- ▶ При следењето на состојбата со човековите права, Комисијата за заштита од дискриминација и Народниот правобранител треба да посветат посебно внимание на случаите поврзани со бранителите и бранителките на човековите права.
- ▶ Националните институции за заштита на човековите права во земјата - Комисијата за заштита од дискриминација, Народниот правобранител и Комисијата за заштита на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер треба да работат на подобрување на севкупната транспарентност и на иницирање и зајакнување на соработката со БЧП. Организирањето на редовни состаноци или „Форуми за БЧП“ заедно со самите БЧП, на кои тие можат меѓусебно да споделат информации и да ја информираат јавноста за својата работа на човековите права во конкретното опкружување во земјата, да развијат дискусија за релевантни прашања кои се во моментот важни или ќе бидат важни во иднина, и да упатат препораки до владата. Ова ќе оди во прилог на стекнување и задржување на довербата на БЧП и поттикнување на клима за соработка.
- ▶ Парламентарни тела - Постојаната анкетна комисија за човекови права и Комисијата за еднакви можности на жените и мажите треба да ги засилат напорите за подобрување на правата и позицијата на БЧП. Овие напори можат да бидат насочени кон свикување на редовни седници посветени на БЧП, на кои парламентарните тела ќе ги поканат БЧП, националните институции за човекови права и другите релевантни чинители со цел да разговараат за конкретни прашања поврзани со состојбата со БЧП во земјата. Седниците, исто така, можат да се свикуваат како заеднички сесии на двете работни тела, ако тоа одговара на тематскиот фокус на едните и

¹³⁵ Кривичен законик (Службен весник на Република Македонија, бр.37 / 96, 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7 / 2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 97/17 и 248/2018).

¹³⁶ Министерството за внатрешни работи, „Централни Полициски Служби“<<https://mvr.gov.mk/page/centralni-polisciski-sluzhbi>> пристапено на 4 октомври 2019 година.

другите. Ова ќе придонесе за попроактивен пристап на парламентарните тела кон остварувањето на човековите права и еднаквоста меѓу жените и мажите, како и кон давањето препораки на различните чинители во општеството.

- ▶ Комисијата за заштита од дискриминација и Народниот правобранител, како институции кои имаат мандат за обезбедување еднаквост, треба да вложат заеднички напори во борбата против стереотипите и предрасудите кои им штетат на БЧП, нивната работа и општеството во целина.
- ▶ Земјата мора да ги избере новите членови на Комисијата за заштита од дискриминација со цел да овозможи заштита и превенција од дискриминација, како и спроведување на новиот закон.

Бранители и бранителки на човековите права

- ▶ БЧП треба редовно да ги пријавуваат сите случаи на кршења на нивните права и случаите на кршење на правата на нивните целни групи. Ова би придонело за подигање на свеста за предизвиците со кои се соочуваат БЧП и нивните целни групи, што понатаму би придонело за развој на одредени политики или мерки за решавање на овие проблеми.
- ▶ БЧП треба да настојуваат да ги диверзифицираат своите извори на финансирање, меѓу другото, и преку барање на поодржливи извори на финансирање. Тие, исто така, треба да бараат диверзификација и транспарентност на јавното финансирање наменето за спроведување на активности за човекови права.
- ▶ БЧП чија што работа е поврзана со невладините организации треба самите да работат на информирање на јавноста за нивната работа, притоа имајќи го предвид фактот дека се обраќаат на различни генерации. Тие треба да ги диверзифицираат каналите за комуникација и да ја зголемат директната комуникација со граѓаните.
- ▶ БЧП и националните институции за човекови права¹³⁷ треба заеднички да организираат „Форуми за БЧП“. Овие настани ќе послужат како платформа преку која тие можат меѓусебно да споделат информации и да ја информираат јавноста за својата работа на човековите права во конкретното опкружување во земјата, да развијат дискусија за релевантни прашања кои се во моментот важни или ќе бидат важни во иднина, и да упатат препораки до владата. Ова ќе оди во прилог на стекнување и задржување на довербата на БЧП и поттикнување на клима за соработка.

Медиуми

- ▶ Медиумите треба да имаат водечка улога во дебатата за регулирање на работата на медиумите на интернет, особено на веб-порталите за вести.
- ▶ Медиумите можат да придонесат за подобро разбирање на работата на БЧП преку промовирање на стории за нивната работа, влијание и резултати врз нивните целни групи, како и за постоечките системски слабости.
- ▶ Медиумите треба да ги имаат човековите права како основен принцип во своето известување. Ова значително ќе ги зголеми стандардите за известување на новинарите и ќе придонесе за процесот на сензибилизација на населението на земјата во однос на човековите права. Покрај тоа, ќе ја подигне и свеста за предизвиците и кршењето на човековите права со кои се соочуваат конкретните категории на групи во земјата.

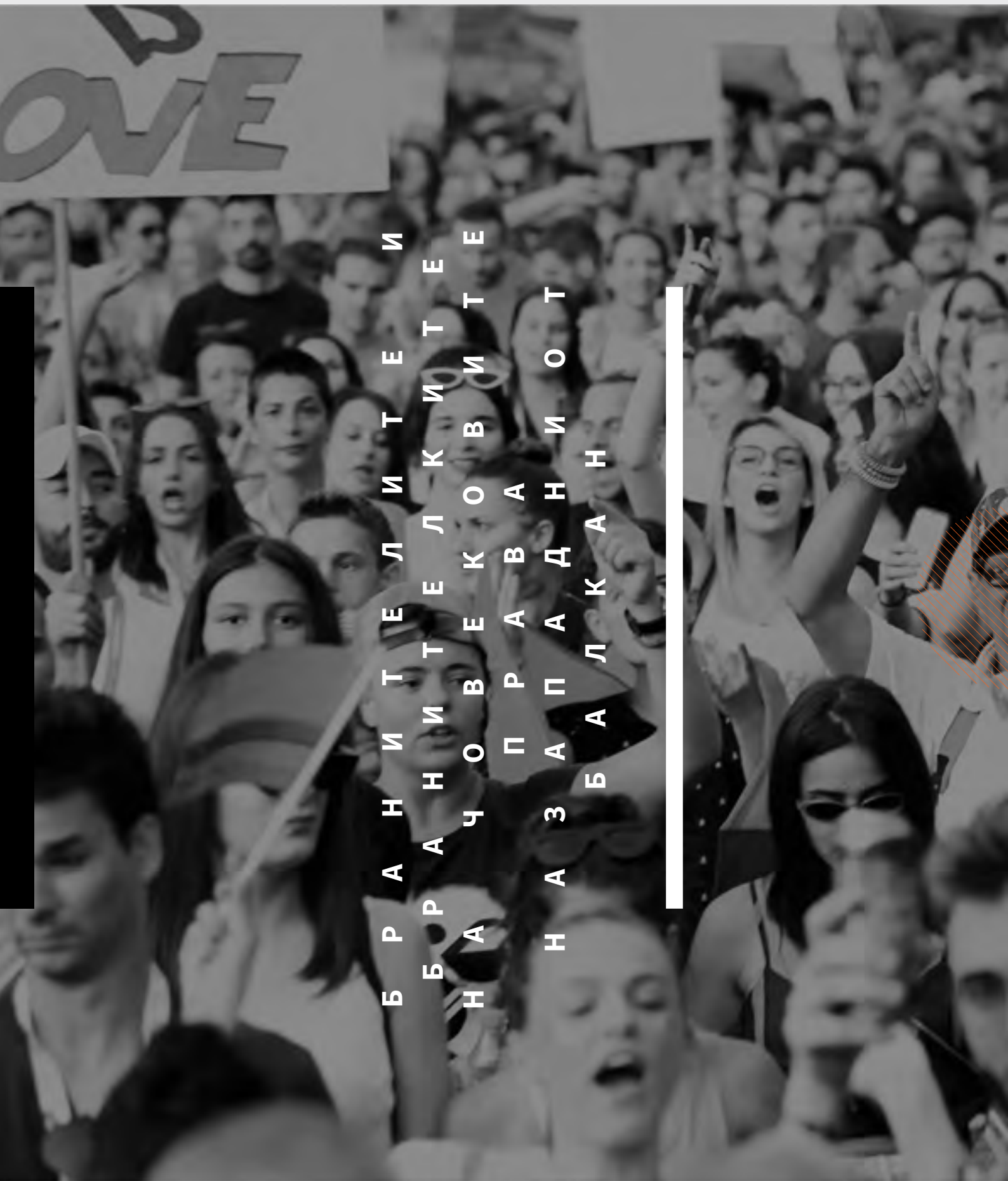
Меѓународна заедница

Европската комисија треба да размисли за вклучување на позицијата на БЧП како постојан критериум во поглавјето „Политички критериуми“ од годишниот извештај за напредокот на земјата.

Донаторите треба:

- ▶ да го зголемат целокупното финансирање наменето за поддршка на работата на БЧП, меѓу другото и трудејќи се да се промени сегашниот тренд на намалено финансирање за родова еднаквост и за женски организации, како и да ги земат предвид сè поголемите потреби на истражувачките новинари и БЧП кои работат во локалните невладини организации;
- ▶ ја разгледаат можноста за воспоставување на нов или пружање поддршка на постојниот механизам за заштита или предупредување во врска со БЧП, кој може да се активира кога националните институции ги кршат нивните човекови права или преземените обврски кон нив;
- ▶ обезбедат програмски фондови со кои ќе се поддржи организацијата на „Форуми на БЧП“ што е споменато во препораките за националните институции за човекови права и препораките за БЧП.

¹³⁷ Во овој извештај, најголемиот дел од БЧП се осврнаа на Комисијата за заштита од дискриминација, Народниот правобранител и Комисијата за заштита на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер, но овде, покрај овие три тела, под национални институции за човекови права, ја вклучуваме и Дирекцијата за заштита на личните податоци.

БРАНИТЕЛИТЕ И
БРАНИТЕЛКИТЕ
НА ЧОВЕКОВИТЕ
ПРАВА ДИОТ
НА ЗАПАДНИОТ

